

اخبار مکه حسنی: کتابی در تاریخ مکه، نوشته زید بن هاشم حسنی (زنده در ۷۶ق.هـ)

این کتاب از آثار گمشده تاریخ مکه است^۱ و منابع تاریخی مکه بدان اشاره نکرده‌اند. گویا نخست بار فاسی (م. ۸۳۲ق.) بی آن که از مضمون دقیق کتاب آگاه باشد، از آن نام برده است. او تصریح کرده که خود، این کتاب را ندیده و از این رو نمی‌داند درباره رجال است یا تاریخ محلی مکه. ولی احتمال دوم را قوی‌تر دانسته است.^۲ سخاوی نیز بی هیچ توضیحی تنها اشاره کرده که زید بن هاشم، وزیر مدینه نبویه، کتابی در تاریخ مکه دارد.^۳ حاجی خلیفه به پیروی از فاسی، از این کتاب یاد کرده است.^۴ از نام دقیق کتاب نیز آگاهی در دست نیست و عنوان/اخبار مکه را کتابشاسان و تاریخ‌نگاران هم‌روزگار ما بر آن نهاده‌اند.^۵

◀ منابع

الاعلان بالتویب: شمس‌الدین السخاوی (م. ۹۰۲ق.)، به کوشش فرانس روزنتال، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ شفاء الغرام: محمد الفاسی

وزارت معارف و شئون فرهنگی؛ الجرح و التعديل: ابن ابی حاتم الرازی (م. ۳۲۷ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۳۷۲ق؛ ذخیره المعاد: محمد باقر السبزواری (م. ۱۰۹۰ق.)، آل البيت (ع)؛ سبیل السلام: الکحلانی (م. ۱۱۸۲ق.)، مصر، مصطفی البابی، ۱۳۷۹ق؛ سیر اعلام النبلاء: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش گروهی از محققان، بیروت، الرساله، ۱۴۱۳ق؛ السیره النبویه: ابن کثیر (م. ۷۷۴ق.)، به کوشش مصطفی عبدالواحد، بیروت، دار المعرفه، ۱۳۹۶ق؛ شفاء الغرام: محمد الفاسی (م. ۸۳۲ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ العقد الثمین فی تاریخ البلد الامین: محمد الفاسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش فؤاد سیر، بیروت، الرساله، ۱۴۰۶ق؛ الفهرست: ابن الندیم (م. ۴۳۸ق.)، تهران، مروی، ۱۳۹۳ق؛ کشف الظنون: حاجی خلیفه (م. ۱۰۶۷ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۳ق؛ مجله العرب (ماهنامه): ریاض، ۱۹۷۴م؛ المحلی بالآثار: ابن حزم الاندلسی (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش احمد شاکر، بیروت، دار الفکر؛ معجم المؤلفین: عمر کتال، بیروت، دار احیاء التراث العربی - مکتبه المشنی؛ معجم المطبوعات العربیه: یوسف الیان سرکیس، قم، مکتبه النجفی، ۱۴۱۰ق؛ من لا یحضره الفقیه: الصدوق (م. ۳۸۱ق.)، به کوشش غفاری، قم، نشر اسلامی، ۱۴۰۴ق؛ هدیه العارفین: اسماعیل پاشا (م. ۱۳۳۹ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

Die chroniken der stadMekka, Heinrich Ferdinand Wuestenfeld, II, Auszugeaus aLFakihi, lipzig, 1859.

ابراهیم احمدیان

۱. معجم المؤلفین، ج ۴، ص ۱۹۱.
۲. شفاء الغرام، ج ۱، ص ۱۷؛ العقد الثمین، ج ۱، ص ۹.
۳. الاعلان، ص ۲۸۱.
۴. کشف الظنون، ج ۱، ص ۳۰۶.
۵. برای نمونه نک: معجم ما الف عن مکه، ص ۹۹.

معجم ما ألف عن مکه عنوان «اخبار مکه» را بر این اثر نهاده است.^۴ ابن ابی حاتم به سال ۲۴۰ق. در ری زاده شد و تحصیلات خود را نزد پدرش ابوحاتم رازی از دانشوران بزرگ آن روزگار^۵ آغاز و به سرزمین های گوناگون اسلامی سفر کرد و نزد استادانی پرشمار دانش آموخت.^۶ منابع با القاب حافظ، ناقد، شیخ الاسلام و ثقة، از او به بزرگی یاد کرده اند.^۷ شهرت او بیشتر در رجال شناسی است و کتاب الجرح والتعديل او از منابع مهم این شاخه دانشی است. وفات او را به سال ۳۲۷ق. دانسته اند.^۸

◀ منابع

الاعلان بالتوبيخ: شمس الدین السخاوی (م. ۹۰۲ق.)، به کوشش فرانس روزنتال، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ تذکرة الحفاظ: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامی: زیر نظر بجنوردی، تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ، ۱۳۷۲ش؛ سیر اعلام النبلاء: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش گروهی از محققان، بیروت، الرساله، ۱۴۱۳ق؛ طبقات الحفاظ:

۴. موسوعة مکه المکرمة، ج ۲، ص ۲۱۷؛ معجم ما الف عن مکه، ص ۵۸.
۵. سیر اعلام النبلاء، ج ۱۳، ص ۲۴۶.
۶. دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۲، ص ۳۳۸، ۳۳۷؛ نک: تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۲۹.
۷. طبقات الحفاظ، ص ۳۴۶-۳۴۷.
۸. تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۳۱.

(م. ۸۳۲ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق؛ العقد الثمین فی تاریخ البلد الامین: محمد الفاسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش محمد حامد، الرساله؛ کشف الظنون: حاجی خلیفه (م. ۱۰۶۷ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۳ق؛ معجم المؤلفین: عمر کخاله، بیروت، دار احیاء التراث العربی - مکتبة المثنی؛ معجم ما ألف عن مکه: عبدالعزیز سنیدی، ریاض، مکتبة الملك فهد، ۱۴۲۰م.

ابراهیم احمدیان

اخبار مکه رازی: از کتاب های گمشده

درباره تاریخ محلی مکه، نوشته عبدالرحمن بن ابی حاتم رازی (م. ۳۲۷ق.)

از این کتاب اثری در دست نیست و منابع کتاب شناسی و تاریخ محلی از آن یاد نکرده اند. تنها سخاوی (م. ۹۰۲ق.) در فهرست مفصلش با عنوان «التواریخ المحلیه»^۱ کتابی با نام «مکه» به عبدالرحمن بن ابی حاتم نسبت داده است. او فقیه، متکلم، مفسر، رجال شناس و محدث شافعی بوده و در ری زاده شده و کتاب های مشهور الجرح والتعديل و تفسیر القرآن العظیم^۲ از آن او هستند.^۳ سنیدی در

۱. الاعلان بالتوبيخ، ص ۲۴۵-۲۸۹.

۲. نک: تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۳۰؛ لسان المیزان، ج ۳، ص ۴۳۲.

۳. الاعلان بالتوبيخ، ص ۲۸۱.